

ORTAÖĞRETİM ÖĞRENCİLERİNİN ÖZERKLİK DÜZEYLERİ İLE KENDİNİ AYARLAMA DÜZEYLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ*

Çiğdem SESLİ*

Doç. Dr. Semra DEMİR BAŞARAN**

Öz

Bu araştırma ortaöğretim öğrencilerinin özerklik düzeyleri ve kendini ayarlama düzeylerini tespit etmek, bu düzeylerin çeşitli değişkenler açısından farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek ve özerklik düzeyleri ile kendini ayarlama düzeyleri arasındaki ilişkiyi ortaya koymak amacıyla yapılmıştır. İlişkisel tarama modelinde olan bu çalışmanın evrenini 2012-2013 Eğitim Öğretim yılında Kayseri il merkezinde yer alan Kocasinan, Melikgazi ve Talas ilçelerindeki Anadolu Liseleri ve Meslek Liselerinin 9 ve 12. sınıftaki öğrenciler oluşturmaktadır. Araştırma belirlenen bu evren içinden tabakalı örnekleme yoluyla seçilen 431 öğrenci üzerinde yapılmıştır. Araştırma verilerini toplamak için öğrencilere Kişisel Bilgi Formu verilmiş, Ergen Özerklik Ölçeği ve Kendini Ayarlama Ölçeği uygulanmıştır. Elde edilen veriler 0,05 anlamlılık düzeyinde analiz edilmiştir. Araştırma sonucunda öğrencilerin davranışsal özerklik düzeylerinin duygusal özerklik düzeylerinden daha yüksek olduğu, öğrencilerin cinsiyet, okul türü, sınıf düzeyi ve anne eğitim düzeyine göre özerklik düzeyinin farklılaştığı ancak kendini ayarlama düzeylerinin anne eğitim düzeyi dışında diğer değişkenler açısından anlamlı farklılık göstermediği bulgusuna ulaşılmıştır. Bunun yanı sıra bu çalışmada öğrencilerin özerklik düzeyleri ile kendini ayarlama düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki olmadığı ($p > 0,05$) tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Özerklik, Kendini Ayarlama, Ergenlik

THE SURVEY ON THE RELATIONSHIP BETWEEN THE AUTONOMY LEVELS AND SELF MONITORING LEVELS OF SECONDARY SCHOOL STUDENTS

Abstract

The purpose of this study is to determine the autonomy levels, and self monitoring levels of secondary school students; also to determine if these levels are changing or not according to different variations; in addition, the aim of this study is to put forward the relationship between autonomy levels and self monitoring..The surrounding of this study, which is based on the Relational Screening Model, includes the students who have been

* Bu çalışma Doç. Dr. Semra DEMİR danışmanlığında Çiğdem SESLİ tarafından hazırlanan “Ortaöğretim Öğrencilerinin Özerklik Düzeyleri İle Değer Yönelimleri ve Kendini Ayarlama Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi” isimli yüksek lisans tezinden türetilmiştir.

* MEB Rehber Öğretmen, cigdem.sesli@gmail.com

** Erciyes Üniversitesi Ziya Eren Eğitim Fakültesi, sdemir@erciyes.edu.tr

studying at 9th and 12th grades of Anatolian High Schools and Vocational High Schools at Melikgazi, Kocasinan and Talas towns in Kayseri during 2012-2013 Academic year. The research was carried out among the 431 sample students who were selected by Stratified Sampling Method. The Personal Information Forms were distributed to students. Moreover, Adolescent Autonomy Scale, and Self Monitoring Scale were applied to them. The data obtained by the research was analyzed by SPSS 17.0 software at 0,05 significance level. The results of the analyses reveal that the behavioural autonomy levels of these students are higher than their emotional autonomy levels; the emotional autonomy levels of these students differ according to their genders, their class levels and their mothers' education levels, but it was found out that Self-monitoring levels do not have a meaningful diversity in terms of the other variations except their mothers' educational levels. In addition to this; by this survey it was stated that there is no relationship between the students' autonomy and self monitoring levels ($p>0.05$).

Keywords: Autonomy, Self Monitoring, Adolescent.

1. Giriş

Yaşam döngüsü içerisinde gelişim ve değişimin en hızlı olduğu dönemlerden birisi bebeklik döneminden sonra ergenlik dönemidir. Ergenlik modern psikolojinin kurucularından birisi olan Stanley tarafından *firtına ve stres* dönemi olarak tanımlanırken, bazı kaynaklarda bireyin biyolojik, psikolojik zihinsel ve sosyal olgunlaşmasını da içeren çocukluktan erişkinliğe geçiş dönemi olarak adlandırılmaktadır.¹

Erikson (1969) tarafından Kimlik Kazanma dönemi olarak adlandırılan ergenlik döneminde bireyler kendilerine has bir kimlik ve kişilik geliştirmeye çabalarken, davranışsal ve duygusal olarak kendi kararlarını alabilme ve uygulayabilmeyi de kapsayan oldukça aktif ve bağımsız bir davranış örüntüsü içerisine girerler.² Özerklikle ilişkili olan bu durum Ergenlik döneminde karşılanması gereken en önemli gelişimsel görevlerden birisidir.³ Pek çok araştırmacı (Chirkov, Ryan, Kim ve Kaplan, 2003; Kağıtçıbaşı, 1998; Ryan, Deci, Grolnick ve la Guardia, 2006; Erkmen, 2011) ergenin sağlıklı gelişim sürdürebilmesinin özerklik ihtiyacının dengeli biçimde karşılanmasına bağlı olduğunu ifade etmektedir. Bu sebeple Erikson (1963) ve Havighrust (1972), ergenlik dönemine ilişkin gelişimsel ihtiyaçlara değinirken özerklikle ilişkili olan bireyin kendine has bir kimlik ve

¹ M. J. Gander and H. W. Gardiner, *Çocuk ve Ergen Gelişimi*, (3. Baskı), Yayına Haz.: B. Onur, İmge Kitabevi, Ankara 1998, s. 404

² M. J. Zimmer- Gembeck and W. A. Collins, "Autonomy Development During Adolescence": Ing. R. Adams and M. Berzonnsky (eds), *Handbook of Adolescence*, 2003, p 181.

³ M. J. Noom, M. Dekovic and W. Meeus, "Conceptual Analysi and Measurement of Adolescent Autonomy", *Journal of Youth and Adolescence*, 2001, p. 579.

kişilik oluşturmaları ve kendine uygun bir bağımsızlık ve bağıllık tarzı geliştirmesine özellikle vurgu yapmışlardır.⁴

Psikoloji literatüründe adından sıkça bahsedilen bireyin özerkliği konusu çeşitli kuramcılar tarafından (Mahler, 1963; Erikson, 1969; Steinberg ve Silverberg, 1986; Steinberg, 1993, 2002, 2007; Deci ve Ryan, 2000; Hmel ve Pincus, 2002; Noom, 1999, 2001, Kağıtçıbaşı, 1996; Markus ve Kitiyama, 1991) ele alınmıştır.⁵ Bu çalışmalar özerklik gelişiminin yaşamın ikinci yılından itibaren başladığını ortaya koymaktadır.⁶ Bununla beraber çalışmalar özerklik kazanma sürecinin ergenlikte hız kazandığını ve yaşla beraber değişim gösterdiğini ortaya koymaktadır. Ancak gelişimsel olarak benzer dönemlerde olan ergenlerin özerklik düzeylerinde farklılaşmada söz konusudur.⁷ Zira Noom Dekovic ve Meeus (2001), Özdemir (2009), Yılmaz (2007) ve Akyüz'ün (2011) araştırmaları farklı araştırmalarda (Demir, 2002; Fleming, 2005; Musaağaoğlu, 2004) benzer sonuçlara ulaşılsa bile aynı gelişimsel dönemde olan ergenlerin özerklik düzeylerinin cinsiyete göre farklılaşma gösterdiğini ortaya koymaktadır.⁸ Cinsiyet etkisine ilişkin ortaya çıkmış olan bu sonuçlar özerklik gelişimi üzerinde başka faktörlerin etkisi olduğuna işaret etmektedir. Bu bakış açısından yola çıkan Demir'in (2002) aktardığına göre Steinberg, 1992; ve ayrıca Musaağaoğlu, 2004; Yılmaz, 2007 ve Özdemir, 2009 gibi bazı araştırmacılar özerklik üzerinde ana baba tutumlarının ve eğitim düzeylerinin etkili olduğunu; Markus ve Kitiyama, (1991) ve Kağıtçıbaşı (1996) gibi araştırmacılar ise

⁴ E. Erkmen, "Özerkliği Destekleyici ve Kontrol Edici Ebeveynlikle Bağlantılı Ebeveyn Özellikleri ve Ergenin Uyumu Arasındaki İlişkiler", Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011, s. 1.

⁵ Ü. Morsünbül, "Ergenlikte Özerkliğin ve Kimlik Biçimlenmesinin Öznel İyi Oluş Üzerindeki Etkisi", Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 2011, s. 44.

⁶ T. Ş. Demir, "İlköğretim Öğrencilerinin Kültürel Etkinlikleri İle Özerklikleri Arasındaki İlişki", Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2002, s. 52.

⁷ C. Musaağaoğlu ve A. Güre, "Ergenlerde Davranışsal Özerklik İle Algılanan Anababa Tutumları Arasındaki İlişkiler", *Türk Psikoloji Dergisi*, 2005, 20 (55), s. 81.

⁸ M. J. Noom, M. Dekovic and W. Meeus, *age.*, 2001; Y. Özdemir, *Ergenlik Döneminde Benlik Kurgusu Gelişiminin Anababanın Çocuk Yetiştirme Stilleri Açısından İncelenmesi*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 2009; Y. Yılmaz, *Anne-Baba Tutumları İle İlköğretim İkinci Kademe Öğrencilerinin Okul Başarısı ve Özerkliklerinin Gelişimi Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, 2007; D. Akyüz, *Ergenlerin Ebeveynleri ile Yaşadıkları Sorunları Çözüm Biçimleri İle Bağlanma Stilleri Arasındaki İlişkide Özerkliğin Aracı Rolünün İncelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011; T.Ş. Demir, *age.*, 2002; M. Fleming, "Gender in Adolescent Autonomy: Distinction Between Boys and Girls Accelerates at 16 Years of Age", *Electronic Journal of Research in Education Psychology*, 2005, p. 33-52; C. Musaağaoğlu, *Ergenlik Sürecinde Özerkliğin Gelişimi İle Algılanan Ana-Baba Tutumları Arasındaki İlişkiler*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2004.

özerkliğin daha çok kültürel faktörlerle şekillendiği ve bunun da bireyin benlik kurgularında kendisini gösterdiği tezini ortaya atmışlardır.⁹

Özerklik gelişimini kültürel değer yönelimleri açısından ele alan kuramcılar bireycilik ve toplulukçuluk olmak üzere iki temel kültür değeri ortaya atmakta ve bunları toplumlar arası temel farklılıklar olarak görmektedirler (Hofstede, 2001'den akt: Özdemir, 2009, s. 16).¹⁰ Bireycilik ve toplulukçuluk kavramları bireylerin benliğinin bağımsız ve bağımlı benlik yöneliminde olduğu yaklaşımına dayalıdır. Bağımlı benlik kurgusunda birey başkalarıyla sürekli karşılıklı ilişki içindedir. Bağımsız benlik kurgusunda ise birey, bağımsız, özerk, kendine yetebilen, ilişkiler ve farklı durumlar açısından sabit kalabilen bir durumdadır.¹¹ Buna göre bireyci benlik yapısının daha çok özerklik ve bağımsızlığın desteklendiği batı toplumlarında, toplulukçu benlik yapısının ise daha çok karşılıklı ilişki ve bağlılığın desteklendiği Asya ve Doğu toplumlarında gelişeceği vurgulanmıştır.¹² Ancak bireylerin benlik yapılarının bağımlı ilişkisel ve ayrık özerk olarak kategorize edilemeyeceğini, bireylerde aynı anda farklı kişilerle olan iletişimlerinde ya da farklı zamanlarda aynı kişilerle olan iletişimlerinde hem toplulukçu hem de bireyci eğilimler olabileceğini vurgulayan Kağıtçıbaşı (1996), benlik kurgusu açısından bireyin davranışsal olarak aileden bağımsız ancak duygusal açıdan aileye bağımlılığının önemsendiği özerk-ilişkisel benlik kurgusu modelini ortaya atmıştır.¹³ Bu yaklaşım Bacanlı (1997) tarafından aktarılan ve farklı araştırma bulgularına dayalı olarak ortaya atılan, insanların toplumda başka bireylere karşı takındığı roller ve maskeler kadar benliği olduğu tezini güçlendirmektedir.

Bireyin farklı durumlarda aynı davranışları sergilemesi ya da aynı durumlarda farklı davranışlar sergilemesini anlatmaya çalışan bu bakış açısı Mark Snyder'ın (1974) araştırmalarına konu olmuştur.¹⁴ Snyder (1972) bireylerin değişen toplum şartlarında niçin ve nasıl farklı davranışlar ortaya koyduğunu tespit edebilmek için Kendini Ayarlama kavramını ortaya atmıştır Kendini ayarlama kişinin sosyal etkileşimler sırasında karşısındaki kişilerde oluşturdukları etkileri kontrol etmek ve düzenlemek için geliştirdikleri kendini ortaya koyma davranışı olarak tanımlanabilir.¹⁵

⁹ T. Ş. Demir, *age.*, 2002; C. Musaağaoğlu, *age.*, 2004; Y. Yılmaz, *age.*, 2007; Y. Özdemir, *age.*, 2009; H. R. Markus and S. Kitayama, "Culture and Self: Implication for Cognition, Emotion and Motivation", *Psychological Review*, 1991, 98, (2), 224-253; Ç. Kağıtçıbaşı, "Özerk-İlişkisel Benlik: Yeni Bir Sentez", *Türk Psikoloji Dergisi*, 1996, Cilt. 11, s. 36-44.

¹⁰ Özdemir, *age.*, s. 16

¹¹ Markus and Kitayama, *age.*, p. 236

¹² Y. Özdemir ve F. Çok, "Ergenlikte Özerklik Gelişimi", *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 2011, 4 (36), s. 15.

¹³ Kağıtçıbaşı, *age.*, s. 38

¹⁴ H. Bacanlı, "Sosyal İlişkilerde Benlik: Kendini Ayarlama Psikolojisi", MEB Yayınları, İstanbul 1997, s. 3.

¹⁵ M. Snyder, "Individual Differences and The Self-Control of Expressive Behavior", *DAL.*, (33),1972, p. 4534.

Snyder (1972) kendini ayarlama yönünden bireyleri Kendini Ayarlaması Yüksek (KAY) ve Kendini Ayarlaması Düşük (KAD) olmak üzere iki kategoriye ayırmıştır. Buna göre kendini ayarlaması yüksek (KAY) olan bireyler, daha çok buldukları duruma uygun davranan, sosyal etkileşimde başkalarının duygu düşünce ve davranışlarına duyarlı olan, gruba ve tutuma göre davranış ve tutum değiştirebilen bireyler olarak tanımlanırken; kendini ayarlaması düşük (KAD) olan bireyler, kendi içlerinden ve benliklerinin isteği doğrultusunda davranışlar gösteren, davranış ve tutumlarının tutarlılığına önem veren, karşılaştıkları çeşitli durumlarda ortama uygun değil kendi benliklerine uygun davranan kişiler olarak tanımlanmaktadır.¹⁶ Bu bağlamda kendini ayarlaması düşük kişilerinin davranışlarının toplumsal faktörlerden bağımsız ve daha özerk davranışlar olduğu, kendini ayarlaması yüksek kişilerin davranışlarının ise daha çok toplumun beklentilerine göre şekillenen bağımlı davranışlar olduğu söylenebilir.¹⁷ Ayrıca kendini ayarlaması yüksek olan bireylerin benlik yapısının daha çok karşılıklı ilişkiye dayalı ilişkili benlik, kendini ayarlaması düşük bireylerin benlik yapısının ise özerk benlik kurgusuna göre şekillendiği düşünülebilir. Çünkü özerk benlik kendine yetebilen, ilişkiler ve farklı durumlar açısından görel olarak sabit kalan benliğe, ilişkili benlik ise diğerleri ile ilişkilere göre şekil değiştiren benliğe karşılık gelmektedir.¹⁸ Ancak kendini ayarlama konusunda kültürel psikoloji alanında yapılan çalışmalar (Snyder, 1987; Goodwin ve Soon, 2001) incelendiğinde Batı kültürlerindeki bireyci toplulukların Doğu kültüründeki toplulukçu topluluklara göre kendini ayarlama davranışının daha yüksek olduğunu ortaya koymuştur.¹⁹ Bu bulgu kendini ayarlama davranışı ile özerk davranış arasındaki ilişkiye ilişkin bir ipucu vermesine karşın kendini ayarlaması yüksek ve düşük olan bireylerden beklenen bağımsız ve bağımlı davranışlarla ilgili kuramsal bilgilerle çelişiyor görünmektedir. Bu nedenle davranışları yönüyle kendini ayarlaması yüksek ve düşük olarak tanımlanmış olan bireylerin bu davranışlarıyla özerklik düzeyleri arasındaki ilişkinin açığa kavuşturulabilmesi için daha pek çok araştırmaya ihtiyaç vardır.

Konu ile ilgili olarak Türkiye’de yapılan çalışmalar incelendiğinde özerklik konusunun, daha çok gelişimsel bir bakış açısı ve kültürel faktörlerle ilişkilere dayalı benlik kurgusu boyutuyla araştırıldığı (Steinberg, 1987; Markus ve Kitayama, 1991; Steinberg, 1992; Kağıtçıbaşı, 1996; Beyers ve Gossens, 1999 Musaağaoğlu, 2004; Yılmaz, 2007 ve Özdemir, 2009) görülmektedir.²⁰ Bunun yanı sıra bu araştırmadaki değişkenler açısından ülkemizde yapılmış araştırmalar incelendiğinde Öngen (2004) tarafından yapılan araştırma Anadolu Lisesinde eğitim gören öğrencilerin kendi ebeveynlerini özerkliklerini kısıtlayıcı olarak algıladıklarını ve özerklik ihtiyaçlarının daha yüksek olduğunu ortaya koyarken bu durumu yarışmacı sınav sistemi sebebiyle Anadolu Lisesinde okuyan öğrencilerin anne babalarının çocuklarına yönelik başarı beklentilerinin daha yüksek olmasıyla

¹⁶ M. Snyder, “*Self Monitoring Processes.*”, Journal of Personality and Social Psychology, 1979, Vol:12, Academic Press. New York, p, 89.

¹⁷ Bacanlı, *age.*, s. 35.

¹⁸ Özdemir, *age.*, s. 17.

¹⁹ G. Düzgün, “Evlü Kişilerde Depresyon, İlişkiye İlişkin İnanç, Kendini Ayarlama Düzeyinin Evlilik Uyumu İle İlişkisi”, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009, s. 47.

²⁰ Musaağaoğlu ve Güre, *age.*, s. 81; Morsünbül, *age.*, s. 44.

ilişkilendirmiştir.²¹ Yılmaz (2007), Demir (2002), Kağıtçıbaşı (1996) tarafından yapılan araştırmalar ise anne baba eğitim düzeyi ve gelir düzeyi arttıkça ergenlerin davranışsal ve duygusal özerklik düzeylerinin de arttığını göstermektedir.²² Özerklik konusunda yapılan bu çalışmalar ışığında daha yoğun başarı beklentisi ile Anadolu Liselerinde eğitim görmekte olan öğrencilerin özerklik düzeyleri ile akademik başarı olarak daha düşük puanlarla yerleşilen meslek lisesindeki öğrencilerin özerklik düzeyleri arasında nasıl bir farklılaşma olduğu, öğrencilerin özerklik düzeylerinin anne baba eğitim düzeyi ve sosyo ekonomik düzey gibi değişkenlere göre nasıl bir farklılaşma gösterdiği bu araştırmada ele alınan problemlerden bazılarıdır. Bu çalışmada ayrıca Özerklikle ilişkisi açısından Kendini ayarlama davranışı da ele alınmıştır. Kendini ayarlama konusundaki çalışmalar incelendiğinde ülkemizde ve dünyada kendini ayarlama davranışının, cinsiyet sosyo ekonomik düzey farklı mesleki eğilimler ve kişilik özellikler yönüyle araştırıldığı (Snyder, 1972; Ickes ve Barnes, 1977; Türetgen, 2006; Tunçelli, 2008; Demir, 2002; Öztemel, 2000; Lafçı, 1999; Ünal, 1996; Altıntaş, 1990; Bacanlı, 1990) ancak bulgularda bir tutarlılık olmadığı görülmektedir.²³ Dolayısıyla kendini ayarlama davranışının cinsiyet ve sosyo ekonomik düzey açısından yeniden ele alınması önemli görülmektedir. Bunun yanı sıra sınıf düzeyi ve ana baba eğitim düzeyinin de kendini ayarlama davranışı üzerindeki etkisinin ortaya konması açısından bu araştırma bulgularının literatüre yeni bilgiler kazandıracağı düşünülmektedir.

Özerklik ve kendi ayarlama konusunda yapılmış olan bu araştırmalar ışığında Ortaöğretim öğrencilerinin özerklik ve kendini ayarlama düzeyi ortalamaları üzerinde çeşitli değişkenlerin rolünü ve özerkliğin kendini ayarlama ile ilişkisini konu alan bu çalışma kendini ayarlama konusunda ülkemizde ortaöğretim öğrencileri üzerinde yapılmış olan ilk çalışmadır. Ayrıca özerklik konusunu ülkemizde kendini ayarlama ile ilişkisi içinde inceleyen ilk çalışma olma özelliği taşımaktadır. Bu bağlamda bu araştırmadan elde edilen sonuçların konu hakkındaki literatüre katkı sağlaması ve yeni yapılacak araştırmalara ışık tutması beklenmektedir.

2. Amaç

Araştırmanın temel amacı ortaöğretim öğrencilerinin özerklik düzeyleri ve kendini ayarlama düzeylerinin cinsiyet, sınıf düzeyi, okul türü, anne baba eğitim düzeyi ve gelir düzeyine göre farklılaşıp farklılaşmadığını tespit etmek ve özerklik düzeyi ile kendini ayarlama düzeyleri arasındaki ilişkiyi ortaya koymaktır. Bu amaç kapsamında belirlenen alt amaçlar şunlardır.

1. Ortaöğretim öğrencilerinin özerklik düzeyleri ve kendini ayarlama düzeyleri nedir?

²¹ D. Öngen, “Özerklik Kazanma Sürecinde Ergen-Anne ile Ergen-Baba İlişkileri Arasındaki Farklar” *Eğitim Bilim Dergisi*, 2004, Cilt 29, 13, s. 3-13.

²² Yılmaz, *age.*, 2007, s. 81-114; Demir, *age.*, 2002, s. 142-156; Kağıtçıbaşı, *age.*, s. 36-44

²³ Bacanlı, *age.*, s. 28-35; K. Yıldırım ve A. E. Bozdoğan, “Öğretmen Adaylarının Kendini Ayarlama Psikolojilerinin Belirlenmesine Yönelik Bir Durum Çalışması” *Ahi Evran Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2009, Cilt,10, Sayı, 3, s. 131.

2. Ortaöğretim öğrencilerinin özerklik düzeyleri cinsiyet, okul türü, sınıf düzeyi, annenin eğitim düzeyi, babanın eğitim düzeyi ve ailenin aylık gelir düzeyine göre farklılaşmakta mıdır?

3. Ortaöğretim öğrencilerinin kendini ayarlama düzeyleri cinsiyet, okul türü, sınıf düzeyi, annenin eğitim düzeyi, babanın eğitim düzeyi ve ailenin aylık gelir düzeyine göre farklılaşmakta mıdır?

4. Ortaöğretim öğrencilerinin özerklik düzeyleri ile kendini ayarlama düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

3. YÖNTEM

3.1. Araştırmanın Modeli

Betimsel nitelikte olan bu araştırma ilişkisel tarama modeli türündedir. Tarama modeli yaklaşımı geçmişte ya da su an var olan bir durumu var olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan araştırma yaklaşımıdır.²⁴ Bu çalışmada araştırılacak konular açısından çok sayıdaki değişken arasında birlikte değişme durumu ve bu değişimin derecesi incelenmiştir. Çalışmada korelasyonel ilişki arama çözümlemesi kullanılmıştır. Korelasyonel ilişki çözümlemede değişkenlerin birlikte değişip değişmediğine ve bir değişme varsa bunun nasıl oluştuğuna bakılır.²⁵

3.2. Evren ve Örneklem

Bu araştırmanın evrenini 2012-2013 eğitim öğretim yılında Kayseri ili Kocasinan, Melikgazi ve Talas merkez ilçe sınırları içinde bulunan Anadolu Lisesi ve Meslek Lisesi türündeki okulların 9. ve 12. Sınıfında okuyan öğrenciler oluşturmaktadır. Kayseri İl Milli Eğitim Müdürlüğünden alınan bilgiler ışığında çalışma evrenini oluşturan öğrenci sayısının 16595 olduğu, 7632 öğrencinin Anadolu Lisesi, 8963' ünün ise Meslek lisesi öğrencisi olduğu tespit edilmiştir. Araştırma evreninin büyük olması ve değişkenler açısından alt evrenlere ayırma kolaylığı sebebiyle bu çalışmada tabakalı örnekleme metodu kullanılmıştır. Bu kapsamda okullar ilçelere göre ve daha sonra da sınıf düzeyi, cinsiyet ve okul türleri açısından evrendeki temsil edilme oranına karşılık gelecek şekilde tabakalandırılmıştır. Bu çalışma sonucunda örneklem büyüklüğü .95 güven düzeyi ile 376 öğrenci olarak hesaplanmış ve uygulama sonuçlarından eksik cevaplama ve hatalı yanıtlama yapılan uygulama sonuçları çıkarıldıktan sonra 431 öğrencinin verileri istatistiksel olarak analiz edilmiştir.

3.2.1 Araştırmaya Katılanların Demografik Özellikleri

Tablo 1. Araştırmaya Katılan Öğrencilerin Demografik Özellikleri

Değişkenler	Gruplar	N	%
-------------	---------	---	---

²⁴ N. Karasar, "Bilimsel Araştırma Yöntemi", Nobel Yayın Dağıtım, Ankara 1999, s. 78.

²⁵ Karasar, *age.*, s. 81-82.

Cinsiyet	Kız	212	49,2
	Erkek	219	50,8
Okul Türü	Meslek Lisesi	199	46,2
	Anadolu Lisesi	232	53,8
Sınıf Düzeyi	9. sınıf	250	58,0
	12. sınıf	181	42,0
Anne Eğitim Düzeyi	İlkokul	221	51,3
	Ortaokul	80	18,6
	Lise	81	18,8
	Üniversite	49	11,4
Baba Eğitim Düzeyi	İlkokul	130	30,2
	Ortaokul	76	17,6
	Lise	119	27,6
	Üniversite	106	24,6
Gelir Düzeyi	850-1200 (Düşük)	76	17,6
	1300-4000 (Orta)	320	74,2
	4100 ve üstü(Yüksek)	35	8,1
TOPLAM			

Araştırmaya katılanların 212'sinin (49,2) kız, 219'unun (%50,8) erkek öğrenciler olduğu, bu öğrencilerin 199'unun (%46,2) Anadolu Lisesi, 232'sinin (%53,8) Meslek Lisesi öğrencisi olduğu, 250'sinin (%58,0) 9. sınıf, 181'inin (%42,0) 12. Sınıf ta okudukları görülmektedir. Öğrencilerin anne baba eğitim düzeyleri ve gelir düzeyleri incelendiğinde ise öğrencilerin annelerinin 221'inin (%51,3) ilkokul, 80'inin (%18,6) ortaokul, 81'inin (% 18,8) Lise ve 49'unun (%11,4) üniversite mezunu olduğu görülmektedir. Öğrencilerin babalarının eğitim durumuna bakıldığında 130'unun (%30,2) İlkokul, 76'sının (%17,6) ortaokul, 119'unun (%27, 6) Lise ve 106'sının (%24,6) üniversite mezunu olduğu ve bu öğrencilerin 76'sının (%17,6) düşük, 320'sinin (%74,2) orta ve 35'inin (%8,1) yüksek gelir grubuna dahil oldukları görülmektedir.

3.3. Veri Toplama Araçları

3.3.1. Kişisel Bilgi Formu

Araştırmaya katılan öğrencilerin cinsiyet, okul türü, sınıf düzeyi, anne ve baba eğitim düzeyleri ve aylık gelir düzeylerini işaretleyerek belirtmeleri amacıyla araştırmacılar tarafından geliştirilmiş olan formdur

3.3.2. Ergen Özerklik Ölçeği

Ergen özerklik ölçeği özerkliği ergenlerin bakış açısından değerlendirmek amacıyla Noom, Dekovic ve Meeus (2001) tarafından geliştirilmiş olup 12-18 yaş arası ergenlere uygulanmaktadır. Ölçek 5 dereceli likert tipinde olup puanlanmayan 1. madde ile, her alt boyutta 6 madde olmak üzere toplam 19 maddeden oluşmaktadır. Ölçeğin Türkçe'ye uyarlaması Musaağaoğlu (2004) tarafından yapılmıştır. Ölçeğin orijinalinde ölçek, özerkliğin duygusal, tutumsal ve işlevsel özerklik boyutlarını ölçen üç ayrı alt bölümden oluşmaktadır. Ancak Musaağaoğlu'nun (2004) yapmış olduğu uyarlama çalışmasının sonucunda ölçek, tutumsal ve işlevsel özerklik boyutlarının birleşiminden oluşan davranışsal özerklik ve duygusal özerklik alt boyutlarına indirgenmiştir. Ölçeğin güvenilirlik analizi sonuçlarında ise ölçek Cronbach alfa iç tutarlılık katsayıları davranışsal özerklik alt boyutu için .79 ve duygusal özerklik alt boyutu için .51 olarak bulunmuştur.

3.3.4 Kendini Ayarlama Ölçeği

Bireylerin kendini ayarlama düzeyini ölçmek amacıyla kullanılmakta olan ölçek 1974 yılında Mark Snyder tarafından oluşturulmuş ve Türkçe geçerlilik güvenilirlik çalışması Bacanlı (1990) tarafından yapılmıştır. Bacanlı'nın (1990) çalışmaları sonucu ölçek orijinal ölçekten farklı olarak 20 maddeye indirgenmiş olup orijinali ile aynı şekilde "doğru" ve "yanlış" seçeneklerinden birinin işaretlenmesini gerektiren zorunlu seçme yöntemine göre düzenlenmiştir. Her cevap bir puan almakta, yüksek puan kendini ayarlama yüksek (KAY) birey oluşu, düşük puan ise kendini ayarlama düşük (KAD) birey oluşu göstermektedir. Cevaplama anahtarı doğrultusunda 7 madde için "yanlış" 13 madde için "doğru" cevap bir puan olarak düzenlenmiştir. Ölçeğin güvenilirlik çalışması kapsamında iç tutarlılık ve test tekrarı güvenilirliği hesaplanmıştır. Buna göre ölçeğin iç tutarlılık katsayısı KR 29 ile 63 test tekrar test güvenilirliği ise .79 olarak bulunmuştur.

3.4. Verilerin Analizi

Araştırma verileri SPSS (Statistical Package for Social Sciences) for Windows 17.0 programında analiz edilmiştir. Analizlerde frekans ve yüzde gibi tanımlayıcı istatistik tekniklerinden, t testi ve ANOVA gibi farklılık testlerinden ve değişkenler arasındaki ilişkiyi tespit etmek için ise Pearson Korelasyon analizinden yararlanılmıştır. Elde edilen bulgular % 95 güven aralığında %5 anlamlılık düzeyinde değerlendirilmiştir.

4. BULGULAR

4.1. Ortaöğretim Öğrencilerinin Özerklik Düzeyi Ortalamalarına İlişkin Bulgular

Tablo 2. Ortaöğretim Öğrencilerinin Özerklik Düzeylerinin Ortalamaları

Özerklik	N	\bar{X}	Ss	Min.	Max.
Davranışsal Özerklik	431	3,531	0,411	1,900	4,500

Duygusal Özerklik	431	3,007	0,541	1,200	4,600
--------------------------	-----	-------	-------	-------	-------

Tablo 2 incelendiğinde öğrencilerinin“davranışsal özerklik ” düzeyinin yüksek ($\bar{X} = 3,531$, $ss = 0,411$); ve “duygusal özerklik ” düzeyinin daha düşük ($\bar{X} = 3,007$, $ss= 0,541$) olduğu görülmektedir.

4.2. Ortaöğretim Öğrencilerinin Kendini Ayarlama Düzeyi Ortalamalarına İlişkin Bulgular

Tablo 3. Ortaöğretim Öğrencilerinin Kendini Ayarlama Düzeyi Ortalamaları

	N	\bar{X}	Ss	Min.	Max.
Kendini Ayarlama	431	11,142	2,883	2,000	19,000

Tablo 3 incelendiğinde ortaöğretim öğrencilerinin kendini ayarlama düzeylerinin ortalamasının ($\bar{X} = 11,142$, $ss = 2,883$) düzeyde olduğu görülmektedir.

4.3. Öğrencilerin Değişkenlere Göre Özerklik Düzeyleri Puan Ortalamasına İlişkin Bulgular

4.3.1. Öğrencilerin Cinsiyetlerine Göre Özerklik Düzeyleri

Tablo 4. Öğrencilerin Özerklik Düzeylerinin Cinsiyete Göre Bağımsız Gruplar İçin t Testi Sonuçları

Boyut	Cinsiyet	N	\bar{X}	SS	t	p
Davranışsal Özerklik	Kız	212	3,523	0,434	-	0,683
	Erkek	219	3,539	0,388		
Duygusal Özerklik	Kız	212	3,096	0,543	3,395	0,001
	Erkek	219	2,922	0,525		

Tablo 4 incelendiğinde kız öğrencilerin duygusal özerklik puanlarının ($\bar{X} = 3,096$), erkek öğrencilerin puanlarından ($\bar{X} = 2,922$) yüksek olduğu ve grup ortalamaları arasındaki farkın anlamlı olduğu bulunmuştur ($t= 3.395$; $p= 0.001 < 0,05$). Ancak davranışsal özerklik puanlarının anlamlı bir farklılık göstermediği bulgusuna ulaşılmıştır ($p > 0,05$).

4.3.2. Öğrencilerin Okul Türüne Göre Özerklik Düzeyleri

Tablo 5. Öğrencilerin Özerklik Düzeylerinin Okul Türüne Göre Bağımsız Gruplar İçin t Testi Sonuçları

Boyut	Okul Türü	N	\bar{X}	SS	t	p
Davranışsal Özerklik	Anadolu Lisesi	199	3,483	0,387	-	0,026
	Meslek Lisesi	232	3,572	0,426		
Duygusal Özerklik	Anadolu Lisesi	199	2,905	0,516	-	0,000
	Meslek Lisesi	232	3,096	0,547		

Tablo 5. İncelendiğinde Meslek lisesi öğrencilerinin davranışsal özerklik puan ortalamalarının ($\bar{X} = 3,572$) ve duygusal özerklik puan ortalamalarının ($\bar{X} = 3,096$) Anadolu Lisesi öğrencilerinin davranışsal ($\bar{X} = 3,483$) ve duygusal özerklik ($\bar{X} = 2,905$) puanlarından yüksek olduğu, grup ortalamaları arasındaki farkın davranışsal özerklik ($t = -2,232$; $p = 0,026 < 0,05$) ve duygusal özerklik ($t = -3,713$; $p = 0,000 < 0,05$) açısından anlamlı olduğu bulunmuştur.

4.3.3. Öğrencilerin Sınıf Düzeyine Göre Özerklik Düzeyleri

Tablo 6. Öğrencilerin Özerklik Düzeylerinin Sınıf Düzeyine Göre Bağımsız Gruplar İçin t Testi Sonuçları

Boyut	Sınıf Düzeyi	N	\bar{X}	SS	t	p
Davranışsal Özerklik	9. sınıf	250	3,532	0,423	0,091	0,927
	12. sınıf	181	3,529	0,394		
Duygusal Özerklik	9. sınıf	250	2,961	0,572	-	0,031
	12. sınıf	181	3,072	0,489		

Tablo 6 incelendiğinde 12. Sınıf öğrencilerinin duygusal özerklik puanlarının ($\bar{X} = 3,072$) 9. Sınıf öğrencilerinin puanlarından ($\bar{X} = 2,961$) anlamlı oranda yüksek olduğu ($t = -2,112$; $p = 0,031 < 0,05$) ancak davranışsal özerklik puanlarının istatistiksel açıdan anlamlı olmadığı bulunmuştur ($p > 0,05$).

4.3.4. Öğrencilerin Anne Eğitim Durumuna Göre Özerklik Düzeyleri

Tablo 7 Öğrencilerin Özerklik Düzeylerinin Anne Eğitim Düzeyine Göre Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Boyut	Anne Eğitim Düzeyi	N	\bar{X}	SS	f	p	Fark
Davranışsal Özerklik	İlkokul	221	3,550	0,430	1,214	0,304	
	Ortaokul	80	3,540	0,375			

	Lise	81	3,453	0,430			
	Üniversite	49	3,557	0,334			
Duygusal Özerklik	İlkokul	221	3,052	0,552	3,614	0,013	1>4 2>4
	Ortaokul	80	3,070	0,524			
	Lise	81	2,951	0,524			
	Üniversite	49	2,800	0,498			

Tablo 7 incelendiğinde grup ortalamaları arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunmuştur ($F = 3,614$; $p = 0,013 < 0,05$). Farklılıkların kaynaklarını belirlemek amacıyla tamamlayıcı post-hoc analizi yapılmıştır. Annesi ilkökul mezunu olan öğrencilerin duygusal özerklik puanları ($\bar{X} = 3,052$, $ss = 0,552$), annesi üniversite mezunu olan öğrencilerin puanlarından ($\bar{X} = 2,800$, $ss = 0,498$) yüksek bulunmuştur. Annesi ortaokul mezunu olan öğrencilerin duygusal özerklik puanları ($\bar{X} = 3,070$, $ss = 0,524$), annesi üniversite mezunu olan öğrencilerin puanlarından ($\bar{X} = 2,800$, $ss = 0,498$) yüksek bulunmuştur. Bununla beraber öğrencilerinin davranışsal özerklik puanları ortalamaları arasındaki fark anlamlı bulunmamıştır ($p > 0,05$).

4.3.5. Öğrencilerin Baba Eğitim Durumuna Göre Özerklik Düzeyleri

Tablo 8. Öğrencilerin Özerklik Düzeylerinin Baba Eğitim Düzeyine Göre Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Boyut	Baba Eğitim Düzeyi	N	\bar{X}	SS	f	p	Fark
Davranışsal Özerklik	İlkokul	130	3,542	0,426	0,292	0,828	
	Ortaokul	76	3,542	0,428			
	Lise	119	3,540	0,405			
	Üniversite	106	3,498	0,389			
Duygusal Özerklik	İlkokul	130	3,060	0,561	1,031	0,379	
	Ortaokul	76	3,034	0,519			
	Lise	119	2,992	0,524			
	Üniversite	106	2,942	0,550			

Tablo 8 incelendiğinde grup ortalamaları arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunmamıştır ($p > 0,05$).

4.3.6. Öğrencilerin Aylık Gelir Düzeyine Göre Özerklik Düzeyleri

Tablo 9. Öğrencilerin Özerklik Düzeylerinin Aylık Gelir Düzeyine Göre Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Boyut	Aylık Gelir Düzeyi	N	\bar{X}	SS	f	p	Fark
Davranışsal Özerklik	Düşük	76	3,526	0,456	0,272	0,762	
	Orta	320	3,527	0,411			
	Yüksek	35	3,580	0,292			
Duygusal Özerklik	Düşük	76	3,000	0,553	0,756	0,470	
	Orta	320	3,021	0,527			
	Yüksek	35	2,903	0,639			

Tablo 9 incelendiğinde grup ortalamaları arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunmamıştır ($p>0.05$).

4.4. Ortaöğretim Öğrencilerinin Değişkenlere Göre Kendini Ayarlama Düzeyleri Ortalamasına İlişkin Bulgular

4.4.1. Öğrencilerin Cinsiyete Göre Kendini Ayarlama Düzeyleri

Tablo 10. Öğrencilerin Kendini Ayarlama Düzeylerinin Cinsiyete Göre Bağımsız Gruplar İçin t Testi Sonuçları

Boyut	Cinsiyet	N	\bar{X}	SS	t	p
Kendini Ayarlama	Kız	212	11,156	2,909	0,100	0,920
	Erkek	219	11,128	2,864		

Tablo 10 incelendiğinde grup ortalamaları arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunmamıştır ($p > 0,05$).

4.4.2. Öğrencilerin Okul Türüne Göre Kendini Ayarlama Düzeyleri

Tablo 11. Öğrencilerin Kendini Ayarlama Düzeylerinin Okul Türüne Göre Bağımsız Gruplar İçin t Testi Sonuçları

Boyut	Okul Türü	N	\bar{X}	SS	t	p
Kendini Ayarlama	Anadolu Lisesi	199	11,261	2,946	0,798	0,425
	Meslek Lisesi	232	11,039	2,830		

Tablo 11 incelendiğinde grup ortalamaları arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunmamıştır ($p > 0,05$).

4.4.3. Öğrencilerin Sınıf Düzeyine Göre Kendini Ayarlama Düzeyleri

Tablo12. Öğrencilerin Kendini Ayarlama Düzeylerinin Sınıf Düzeyine Göre Bağımsız Gruplar İçin t Testi Sonuçları

Boyut	Sınıf Düzeyi	N	\bar{X}	SS	t	p
Kendini Ayarlama	9. sınıf	250	11,368	2,767	1,923	0,055
	12. sınıf	181	10,829	3,016		

Tablo 12 incelendiğinde grup ortalamaları arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunmamıştır ($p > 0,05$).

4.4.4. Öğrencilerin Anne Eğitim Düzeyine Göre Kendini Ayarlama Düzeyleri

Tablo 13. Öğrencilerin Kendini Ayarlama Düzeylerinin Anne Eğitim Düzeyine Göre Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Boyut	Anne Eğitim Düzeyi	N	\bar{X}	SS	f	p	Fark
Kendini Ayarlama	İlkokul	221	10,851	2,814	3,787	0,011	4 > 1
	Ortaokul	80	10,825	2,805			
	Lise	81	11,691	3,141			
	Üniversite	49	12,061	2,617			

Tablo 13 incelendiğinde grup ortalamaları arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunmuştur ($F = 3,787$; $p = 0,011 < 0,05$). Farklılıkların kaynaklarını belirlemek amacıyla tamamlayıcı post-hoc analizi yapılmıştır. Annesi üniversite mezunu olan öğrencilerin kendini ayarlama puanları ($\bar{X} = 12,061$, $ss = 2,617$), annesi ilkokul mezunu olan öğrencilerin puanlarından ($\bar{X} = 10,851$, $ss = 2,814$) yüksek bulunmuştur.

4.4.5. Öğrencilerin Baba Eğitim Düzeyine Göre Kendini Ayarlama Düzeyleri

Tablo 14. Öğrencilerin Kendini Ayarlama Düzeylerinin Baba Eğitim Düzeyine Göre Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Boyut	Baba Eğitim Düzeyi	N	\bar{X}	SS	f	p	Fark
Kendini Ayarlama	İlkokul	130	10,831	2,834	1,748	0,157	
	Ortaokul	76	10,776	2,681			
	Lise	119	11,454	2,855			
	Üniversite	106	11,434	3,077			

Tablo 14 incelendiğinde grup ortalamaları arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunmamıştır ($p > 0.05$).

4.4.6. Öğrencilerin Aylık Gelir Düzeyine Göre Kendini Ayarlama Düzeyleri

Tablo 15. Öğrencilerin Kendini Ayarlama Düzeylerinin Aylık Gelir Düzeyine Göre Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Boyut	Aylık Gelir Düzeyi	N	\bar{X}	SS	f	p	Fark
Kendini Ayarlama	Düşük	76	10,947	2,833	0,349	0,706	
	Orta	320	11,156	2,932			
	Yüksek	35	11,429	2,570			

Tablo 15 incelendiğinde grup ortalamaları arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunmamıştır ($p > 0.05$).

4.5. Öğrencilerin Özerklik Düzeyleri İle Kendini Ayarlama Düzeyleri Arasındaki İlişkiye İlişkin Bulgular

Tablo 16. Öğrencilerin Özerklik Düzeyleri İle Kendini Ayarlama Düzeyleri Arasındaki İlişkinin Korelasyon Analizine İlişkin Sonuçlar

Boyutlar	Davranışsal Özerklik		Duygusal Özerklik	
	r	p	r	P
Kendini Ayarlama	-0,024	0,623	-0,029	0,552

Tablo 16 da yer alan ortaöğretim öğrencilerinin özerklik düzeyleri ile kendini ayarlama düzeyleri arasındaki korelasyonel ilişkinin analizine ait sonuçlar incelendiğinde öğrencilerin davranışsal özerklikleri ve duygusal özerklikleri ile kendini ayarlama düzeyleri arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişki bulunmadığı görülmektedir.

5. TARTIŞMA

Ortaöğretim öğrencilerinin özerklik düzeyleri ile kendini ayarlama düzeyleri arasındaki ilişkiyi ortaya koymak amacıyla yapılmış olan bu araştırma, öğrencilerin davranışsal özerklik düzeylerinin duygusal özerklik düzeylerinden yüksek olduğunu ayrıca kendini ayarlama düzeylerinin de yüksek olduğunu ortaya koymaktadır. Bu sonuçların özerklik açısından Enright ve ark.(1980), Steinberg (1993), Noom, Dekovic ve Meeus (2001) ve Musaağaoğlu (2004)'nın yapmış oldukları araştırma sonuçlarıyla tutarlılık gösterdiği ve Kağıtçıbaşı (1996)'nın modernleşmeyle birlikte bireylerin birbirlerine maddi bağımlılıklarının azalmasına karşın karşılıklı duygusal bağımlılıkların devam ettiğini ileri

süren özerk-ilişkisel benlik kurgusu yaklaşımı ile uyumlu olduğu görülmektedir.²⁶Bu bağlamda bu sonuç öğrencilerin ergenlik döneminin sonlanmamış olması sebebiyle duygusal ve davranışsal özerklik gelişimlerinin devam ediyor olması ve Kağıtçıbaşı'nın (1996) vurguladığı gibi bireylerin davranışsal ve maddi olarak özerkliklerinin desteklendiği ancak duygusal olarak aileye bağlılığın önemsendiği bir aile modelinin etkin olmasının göstergesi olabilir.²⁷ Kendini ayarlama düzeyleri açısından bakıldığında ise ulaşılan bu sonuç ergenlerin kendilerine ait bir benlik ve kimlik oluşturmak için sürekli olarak yaptıkları davranışların başkaları üzerindeki etkisini izleme ve kontrol etme eğilimi içerisinde olmaları, kimlik karmaşası yaşamaları ve bu bağlamda zaman zaman kendilerine çeşitli özdeşim nesnelere bularak onlar gibi davranmaya çalışarak etkileşimde buldukları kişilerde istedikleri etkiyi bırakabilmek için maskeler kullanıyor olmaları ile açıklanabilir.

Araştırmada öğrencilerinin özerklik ve kendini ayarlama düzeyleri de çeşitli değişkenler açısından ele alınmıştır. Özerkliğin cinsiyet değişkenine göre farklılığına ilişkin bulgular kızların duygusal özerklik puan ortalamalarının erkeklerden anlamlı düzeyde yüksek olduğunu davranışsal özerklik açısından ise grup ortalamaları arasındaki farkın anlamlı olmadığını göstermektedir. Literatür incelendiğinde Yılmaz (2007), Akyüz (2011), Lüle (2002), Noom, Decovic ve Meeus (2001) ve Özdemir'in (2009) yapmış oldukları çalışmalarda bu araştırma sonuçları ile benzer sonuçlara ulaştıkları ancak Fleming (2005) ve Musaağaoğlu (2004)'ün araştırma sonuçlarının ise farklılık gösterdiği görülmektedir.²⁸ Bulgular açısından bir tutarlılık olmamasına karşın ulaşılan bu sonuç özerkliğin yaşla birlikte gelişiyor olması dolayısıyla kızların ergenliğe erkeklerden önce girmesi sebebiyle özerklik kazanma sürecinde erkeklerden daha önde olmaları ile açıklanabilir. Okul türü açısından elde edilen sonuçlar ise; Meslek Lisesi öğrencilerinin hem duygusal hem de davranışsal özerklik puan ortalamalarının Anadolu Lisesi öğrencilerinden yüksek olduğunu göstermiştir. Ulaşılan bu sonuç Öngen (2004) tarafından özerklik ihtiyacı üzerinde yapılmış olan bir araştırmada tespit edilen Anadolu Liselerinde okuyan öğrencilerin kendi anne babalarını daha çok *özgürlüklerin kısıtlayıcı* olarak algılamaları sebebiyle özerklik ihtiyaçlarının daha fazla olması sonucu ile açıklanabilir.²⁹ Bunun yanı sıra Musaağaoğlu (2004), Yılmaz (2007), Özdemir (2009), Erkm (2011) ve Steinberg (1992) tarafından yapılmış çalışmalarda özgürlüklerin kısıtlandığı baskıcı ve kontrolcü ana baba tutumlarının özerklik gelişimini olumsuz yönde etkilediği vurgusu

²⁶ R. D. Enright, D. K. Lapsley, A.E. Drivas, and L. A., Fehr, "Parental Influences on The Development of Adolescentautonomy and Identity", *Journal of Youth and Adolescence*, 1980, p. 529-545; L. Steinberg, "*Adolescence (3rd edition)*", McGraw-Hill, Inc., NewYork, 1993; M. J. Noom, M. Dekovic and W. Meeus, *ibid.* 2001; C. Musaağaoğlu, *age.*, 2004; Kağıtçıbaşı, *age.*, s. 36-44.

²⁷ Kağıtçıbaşı, *age.*, s. 36-44

²⁸ Yılmaz, *age.*, 2007; Akyüz, *age.*, 2011; R. A., Lüle, "Lise Mezunu Olup Üniversiteye Hazırlanan Ergenlerin Özerklik Düzeyleri İle Kaygı Düzeyleri Arasındaki İliksinin İncelenmesi", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2002; M. J. Noom, M. Dekovic and W. Meeus, *age.*, 2001; Özdemir, *age.*, 2009; Fleming, *age.*, 2005; Musaağaoğlu, *age.*, 2004.

²⁹ Öngen, *age.*, s. 3-13

yapılmıştır.³⁰ Özerklik üzerinde etkisi araştırılan bir diğer değişken olan sınıf düzeyi ile ilgili sonuçlar 12. Sınıf öğrencilerinin duygusal özerklik puanlarının 9. Sınıf öğrencilerinden anlamlı düzeyde yüksek olduğunu ancak davranışsal özerklik açısından anlamlı bir farklılık olmadığını ortaya koymuştur. Enright ve ark.(1980), Steinberg ve Silverbeg (1986), Noom, Dekovic ve Meeus (2001) ve Musaağaoğlu (2004) araştırmalarında duygusal özerklik gelişiminin yaşla beraber hız kazandığını ortaya koymuşlardır.³¹ Ulaşılan bu sonuca göre aralarında ortalama 3 yaş fark olan 12. Sınıf ve 9. Sınıf öğrencileri arasındaki bu farkın özerkliği ve özellikle de duygusal özerkliği yaşla birlikte artış gösterdiğine ilişkin anılan araştırma bulgularını destekler nitelikte olduğu söylenebilir. Bu çalışmada özerklik üzerindeki etkisi incelenen bir diğer değişken olan anne baba eğitim düzeyine ilişkin sonuçlar anne eğitim düzeyi arttıkça öğrencilerin duygusal özerklik düzeylerinin anlamlı olarak azaldığı, davranışsal özerklik düzeyleri arasındaki farkın ise anlamlı olmamakla beraber eğitim düzeyi arttıkça puan ortalamalarının düştüğü, baba eğitim düzeyinin ise özerklik düzeyleri üzerinde anlamlı bir farklılaşma yaratmadığını ortaya koymaktadır. Sonuçlar Yılmaz (2007), Musaağaoğlu (2004) ve Musaağaoğlu (2004) 'ün aktardığına göre Karakitapoğlu-Aygün ve İmamoğlu'nun (1999) araştırma sonuçlarıyla tutarlılık göstermemekle beraber Özdemir'in (2009) araştırma sonuçları ile benzerlik göstermektedir.³² Özdemir (2009) tarafından yapılan araştırma anne babanın yüksek eğitim düzeyinin özerkliği kısıtlayıcı, düşük eğitim seviyesinin ise çocuklarının yaşamları ve eğitimleri ile ilgili kararlarda söz söyleme konusunda daha geri planda olmaları sonucunu doğurduğunu ortaya koymuştur.³³ Baba eğitim düzeyi açısından tespit edilen sonuç ise Lüle (2002)'nin araştırma sonucuyla benzerlik göstermektedir.³⁴ Bu durum özellikle bağlanma süreçlerinde annenin babadan daha etkin bir rol oynaması ile açıklanabilir. Özerklik üzerindeki etkisi incelenen son değişken ise gelir düzeyi olmuştur. Sonuçlar özerkliği gelir düzeyine göre anlamlı ölçüde farklılaşma yaratmamakla beraber yüksek ve düşük gelir düzeyindeki öğrencilerin davranışsal, orta gelir grubundakilerin ise duygusal özerklik puanlarının yüksek olduğunu ortaya koymaktadır. Bu durum Kağıtçıbaşı (1996) ve Özdemir (2009) 'un araştırmalarında ulaşılmış oldukları ebeveynen maddi bağımlılık azaldıkça davranışsal özerkliği arttırdığı ancak ana babaya duygusal bağlılığın devam ettiği yönündeki bulgularıyla açıklanabilir.³⁵

Kendini ayarlama konusunda bu çalışmada elde edilen bulgular öğrencilerin kendini ayarlama düzeylerinin cinsiyet, okul türü, sınıf düzeyi, baba eğitim düzeyi ve aylık

³⁰ Musaağaoğlu, *age.*, 2004; Yılmaz, *age.*, 2007; Özdemir, *age.*, 2009; Erkmen, *age.*, 2011; L. Steinberg, S. D. Lamborn, S. M. Dornbusch and N. Darling, "Impact of Parenting Practices On Adolescent Achievement: Authoritative Parenting, School Involvement, And Encouragement To Succeed", *Child Development*, (1992), 63(5), 1266-1281.

³¹ R. D. Enright, R. D. Lapsley, A. E. Drivas, and L. A. Fehr, *ibid.*, 1980; L. Steinberg and S. B. Silverberg, "The Vicissitudes Of Autonomy in Early Adolescence." *Child Development* (1986): 841-851; M. J. Noom, M. Dekovic and W. Meeus, *ibid.*, 2001; Musaağaoğlu, *age.*, 2004.

³² Yılmaz, *age.*, 2007; Musaağaoğlu, *age.*, 2004; Özdemir, *age.*, s. 80-110

³³ Özdemir, *age.*, s. 80-110

³⁴ Lüle, *age.*, 2002.

³⁵ Kağıtçıbaşı, *age.*, s. 36-44; Özdemir, *age.*, s. 80-110

gelir düzeyine göre farklılaşma göstermediğini ancak anne eğitim düzeyi açısından anlamlı farklılıklar olduğunu ortaya koymaktadır. Bacanlı (1990), Yıldırım ve Bozdoğan (2009) ve Flynn ve Ames (2006) üniversite öğrencileri üzerinde yapmış oldukları araştırmalarda kendini ayarlama düzeylerinin cinsiyet ve okunulan bölüme göre farklılık göstermediğini tespit etmişlerdir.³⁶ Farklı araştırma bulgularıyla da desteklenen bu durum kendini ayarlama becerisinin cinsiyet ve görülen eğitimin içeriğinden bağımsız olarak gelişen bir beceri olduğunun göstergesi olabilir. Bununla beraber kendini ayarlamının gelir düzeyine göre farklılaşmasına ilişkin bu çalışmada elde edilen bulguların Bacanlı'nın (1997) aktardığına göre Kline, (1987) ; Hosch ve Platz, (1984) ve Sadler'in (1983) araştırma bulgularıyla benzerlik gösterdiği görülmektedir. Bacanlı (1997) ise kendini ayarlama ile sosyo ekonomik düzey arasında düşük ama pozitif yönlü bir ilişki olduğunu tespit etmiştir.³⁷ Bacanlı (1997) elde ettiği bulguyu artan sosyo ekonomik düzeyle birlikte demokratikleşen ana baba tutumlarının bireyi daha çok bağımsızlık ve kendini gerçekleştirilmeye yönlendirmesi ve bu esnek ana baba tutumunun bireyleri daha çok kendini ayarlamaya yüksek (KAY) birey olmaya yöneltmesiyle ilişkilendirmiştir.³⁸ Araştırmanın kendini ayarlamaya ilişkin bulguları yalnızca anne eğitim düzeyinin kendini ayarlama düzeyleri üzerinde anlamlı farklılaşma oluşturduğunu ortaya koymaktadır. Ulaşılan bu bulgu anne eğitim düzeyi yükseldikçe ailenin sosyo kültürel ve sosyo ekonomik düzey olarak da daha iyi seviyelere gelmesi ve buradan hareketle ailede demokratik ve esnek çocuk yetiştirme tutumlarının artması ile ilişkili olabilir. Ayrıca yüksek sosyo kültürel düzeyin bireyleri daha farklı ortamlarda daha farklı özelliklere sahip kişilerle iletişim kurmaya sevk etmesinin bireylerde duruma uygun kişi davranışları geliştirme, dolayısıyla kendini ayarlaması yüksek (KAY) birey olma yönünde bir eğilim oluşturduğu söylenebilir

Bu araştırmada yanıtı aranan bir diğer problem alanı da öğrencilerin özerklik düzeyleri ile kendini ayarlama düzeyleri arasında bir ilişkinin var olup olmadığı olmuştur. Elde edilen bulgular özerklik ile kendini ayarlama becerisi arasında korelasyonel bir ilişki olmadığını ortaya koymuştur. Sonuç özerklik gelişimi konusundaki kuramsal bilgiler ve kendini ayarlama becerisi yönünden kendini ayarlaması yüksek (KAY) ve kendini ayarlaması düşük (KAD) bireylere yüklenen özellikler açısından ele alındığında tutarlılık göstermemektedir. Snyder (1972) kendini ayarlaması yüksek (KAY) olan bireyleri davranışlarını gruba ve duruma göre değiştirebilen, daha kolay farklı rollere girebilen, dışa dönük, planlı ve kararlı bir hayat tarzını benimseyen kişiler, kendini ayarlaması düşük (KAD) olan kişileri ise bir davranışta bulunurken toplumun ne beklediğine değil kendi benliklerinin neyi uygun gördüğüne göre hareket eden ve tutum-davranış tutarlılığı yüksek olan kişiler olarak tanımlamıştır.³⁹ Bu bağlamda kendini ayarlaması düşük (KAD) olan

³⁶ Bacanlı, *age.*, 1997; K. Yıldırım ve A. E. Bozdoğan, "Öğretmen Adaylarının Kendini Ayarlama Psikolojilerinin Belirlenmesine Yönelik Bir Durum Çalışması", *Ahi Evran Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2009, Cilt 10, (3), s. 129-134; F. J. Flynn and D. R. Ames, "What's Good For The Goose May Not Be As Good For The Gander: The Benefits of Self-Monitoring For Men and Women in Task Groups and Dyadic Conflicts", *Journal of Applied Psychology*, 2006, 91 (2), p. 272-281.

³⁷ Bacanlı, *age.*, s. 34

³⁸ Bacanlı, *age.*, s. 48

³⁹ Snyder, *age.*, 1979.

bireylerin daha bağımsız ve kendiliğinden davranışta bulunma eğiliminde olmalarından dolayı daha özerk, kendini ayarlaması yüksek (KAY) olan bireylerin ise daha çok ortamın gereğine uygun davranışta bulunmalarından dolayı daha ilişkisel bir benlik geliştirmiş olabilecekleri algısı ortaya çıkmaktadır. Bu açıdan bu araştırma için kendini ayarlama (KA) puan ortalaması düşük öğrencilerin özerklik düzeyinin daha yüksek, kendini ayarlama (KA) puan ortalaması yüksek öğrencilerin ise özerklik düzeyinin daha düşük olduğu ters yönlü bir korelasyon oluşması beklenmiştir. Bu bakış açısından bu konunun farklı araştırmalarla yeniden ele alınması önemli görülmektedir.

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışma ortaöğretim öğrencilerinin davranışsal özerklik düzeylerinin duygusal özerklik düzeylerinden yüksek olduğunu ve kendini ayarlama düzeylerinin ise farklı araştırma sonuçları ile de desteklendiği şekliyle üniversite öğrencilerinden yüksek olduğunu ortaya koymuştur. Bunun yanı sıra cinsiyet, sınıf düzeyi ve anne eğitim düzeyine göre duygusal özerklik düzeyinin farklılaştığı ancak davranışsal özerklik düzeyinin farklılaşmadığı, hem duygusal hem de davranışsal özerkliğin okul türüne göre farklılaştığı baba eğitim düzeyi ve aile aylık gelir düzeyinin duygusal ve davranışsal özerklige etki etmediği sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca Öğrencilerin Kendini ayarlama düzeyleri açısından sonuçlar değerlendirildiğinde ise öğrencilerin kendini ayarlama düzeylerinin cinsiyet, okul türü, sınıf düzeyi baba eğitim düzeyi ve aylık gelir düzeyine göre farklılaşmadığı ancak anne eğitim düzeyine göre kendini ayarlama düzeyinin farklılaştığı sonucuna ulaşılmıştır. Bunun yanı sıra bu çalışmada öğrencilerin özerklik düzeyleri ile kendini ayarlama düzeyleri arasında bir ilişki olmadığını göstermiştir.

Bu çalışmada elde edilen bulgular farklı araştırma bulgularıyla karşılaştırıldığında özerklik konusunun kişinin benlik kurgusuyla ve ana baba tutumları ile ilişkili olabileceğine dair sonuçlar elde edilmiştir. Özerklik konusunda araştırma yapacak başka araştırmacıların özerklik konusunu benlik kurgusu yaklaşımı açısından ele alması ergenlerin özerkliğin gelişimi ve özerklik düzeylerini anlamlandırmaya yardımcı olabilir. Bunun yanı sıra elde edilen bulgular eğitim programlarının ve rehberlik saatlerinde uygulanan sınıf rehberliği etkinliklerinin öğrencilerin özerklik düzeyleri üzerine olan etkisini açıklayacak nitelikte değildir. Bu sebeple özellikle ortaöğretim öğrencilerinin özerklik kazanma süreçlerine eğitim programlarının etkisini ele alan araştırmaların yapılması uygun olabilir. Kendini ayarlama davranışı açısından ise öğrencilerin farklı sosyal iletişimlerinin onların kendini ayarlama düzeyleri üzerine etkisini ele alan, kendini ayarlama davranışını özerk davranışlar açısından inceleyen ve benzer değişkenlerle ilişkisini konu alan nicel ve deneysel araştırmalar yapılabilir.

KAYNAKÇA

- Akyüz, D. "Ergenlerin Ebeveynlerle Yaşadıkları Problemleri Çözüm Biçimleri İle Bağlanma Stilleri Arasındaki İlişkide Özerkliğin Aracı Rolünün İncelenmesi", Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011.

- Bacanlı, H., *Sosyal İlişkilerde Benlik: Kendini Ayarlama Psikolojisi*, MEB Yayınları, İstanbul 1997.
- Demir, T. Ş., “İlköğretim Öğrencilerinin Kültürel Etkinlikleri İle Özerklikleri Arasındaki İlişki”, Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2002
- Düzgün, G., “Evlü Kişilerde Depresyon, İlişkiye İlişkin İnanç, Kendini Ayarlama Düzeyinin Evlilik Uyumu İle İlişkisi”, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009
- Enright, R. D., R. D., Lapsley, A.E., Drivas, and L. A. “Fehr, Parental Influences on The Development of Adolescentautonomy And Identity”, *Journal of Youth and Adolescence*, 1980, p. 529-545.
- Erkmen, E., “Özerkliği Destekleyici ve Kontrol Edici Ebeveynlikle Bağlantılı Ebeveyn Özellikleri ve Ergenin Uyumu Arasındaki İlişkiler”, Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011.
- Fleming, M., “Gender in Adolescent Autonomy: Distinction between Boys and Girls Accelerates at 16 Years of Age”, *Electronic Journal of Research in Education Psychology*, 2005, No:6, V: 3(2), p: 33-52.
- Flynn, F. J., ve D. R. Ames, “What’s Good for The Goose May Not Be Asgood for The Gander: The Benefits of Self-Monitoring for Men and Women in Task Groups And Dyadic Conflicts”, *Journal of Applied Psychology*, 2006, 91(2), p. 272-281.
- Gander, M. J. ve Gardiner, H. W., *Çocuk ve Ergen Gelişimi*, (3. baskı), (Yayıma Haz: B.Onur). Ankara: İmge Kitabevi, 1998.
- Kağıtçıbaşı, Ç., “Özerk-İlişkisel Benlik: Yeni Bir Sentez”, *Türk Psikoloji Dergisi*, 1996, Cilt.11, s. 36-44.
- Karasar, N., *Bilimsel Araştırma Yöntemi*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 1999.
- Lüle, R. A., “Lise Mezunu Olup Üniversiteye Hazırlanan Ergenlerin Özerklik Düzeyleri İle Kaygı Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi”, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2002.
- Markus, H. R. and S. Kitayama, “Culture and Self: Implication for Cognition. Emotion and Motivation”, *Psychological Review*, 1991, 98, (2), p. 224-253
- Morsünbül, Ü., “Ergenlikte Özerkliğin ve Kimlik Biçimlenmesinin Öznel İyi Oluş Üzerindeki Etkisi”, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 2011.
- Musaagaoglu, C., “Ergenlik Sürecinde Özerkliğin Gelişimi İle Algılanan Ana-Baba Tutumları Arasındaki İlişkiler”, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. 2004.

- Musaagaoglu, C. ve A. Güre, “Ergenlerde Davranışsal Özerklik İle Algılanan Anababa Tutumları Arasındaki İlişkiler”, *Türk Psikoloji Dergisi*, 2005. 20 (55), s. 79-94.
- Noom, M. J., M. Dekovic, and W. Meeus, “Conceptual Analysis and Measurement of Adolescent Autonomy”, *Journal of Youth and Adolescence*, 2001, 30 (5), p. 577-595.
- Öngen, D., “Özerklik Kazanma Sürecinde Ergen-Anne İle Ergen- Baba İlişkileri Arasındaki Farklar”, *Eğitim Bilim Dergisi*, 2004, Cilt 29., s. 131: 3-13.
- Özdemir, Y., “Ergenlik Döneminde Benlik Kurgusu Gelişiminin Anababanın Çocuk Yetiştirme Stilleri Açısından İncelenmesi”, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 2009
- Özdemir, Y ve F. Çok, “Ergenlikte Özerklik Gelişimi”, *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 2011, 4 (36), s.154
- Snyder, M., “*Individual Differences And The Self-Control Of Expressive Behavior*” DAL. 1972, 33, p. 4533- 4534.
- Snyder, M., “*Self Monitoring Processes*”, Advances in Experimental Social Psychology. 1979, Vol: 12, New York: Academic Press. Pp. 85-128.
- Steinberg, L., “*Adolescence (3rd edition)*”, McGraw-Hill, Inc., NewYork 1993.
- Steinberg, L., S. D. Lamborn, S. M., Dornbusch, and N., Darling, “Impact Of Parenting Practices On Adolescent Achievement: Authoritative Parenting, School Involvement, and Encouragement To Succeed”, *Child Development*, (1992), 63(5), 1266-1281.
- Steinberg, L. and S. B. Silverberg, "The Vicissitudes of Autonomy in Early Adolescence", *Child Development* (1986): 841-851.
- Yıldırım, K. ve A. E. Bozdoğan, “Öğretmen Adaylarının Kendini Ayarlama Psikolojilerinin Belirlenmesine Yönelik Bir Durum Çalışması”, *Ahi Evran Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2009, Cilt 10, (3), s. 129-134.
- Yılmaz, Y., “Anne-Baba Tutumları ile İlköğretim İkinci Kademe Öğrencilerinin Okul Başarısı ve Özerkliklerinin Gelişimi Arasındaki İlişkinin İncelenmesi”, Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, 2007.
- Zimmer-Gembeck, M. J. and W. A. Collins, “*Autonomy Development During Adolescence*”. In g. R. Adams ve M.Berzonsky (eds.), *Handbook of Adolescence*, 2003, p. 175- 204.